

Боњу АНГЕЛОВ

ПАРАЛЕЛЕ ИЗМЕЂУ СЛОВА О ПОЛКУ ИГОРЕВЕ И НЕКИХ СТАРОСРПСКИХ ТЕКСТОВА С РАТНОМ ТЕМАТИКОМ*

Сложено питање средњовековних руско-јужнословенских културних прожимања која су се остваривала како путем познатих историјских јужнословенских утицаја тако и преко мање видљивих обрнутих спрујања ка Балкану, уско је повезано и са проблемом утврђивања аутентичности и старости загонетног староруског спева Слово о полку Игореве. Поред извесних особености јужнословенских језичких црта овај најлепши словенски спев може се и тематски и сижејно упоредити са неким јужнословенским делима. Један одважни кнез и једна трагично изгубљена и за будућност руских земаља судбоносна битка основна су тема овога спева, а управо у томе (и не само у томе) постоји велики паралелизам између „Слова“ и наше књижевне традиције о кнезу Лазару и Косовској бици. На тај детаљ скренуо је пажњу бугарски научник Боњу Ангелов говорећи уопште о руско-јужнословенским књижевним везама (у књизи „Из историјата на руско-бугарските литературни врџки, Софија 1980). Из његове књиге читаоцима представљамо одломак који говори о паралелама између Слова о полку Игореве и неких, претежно српских, средњовековних текстова (стр. 122—131). Истовремено, богати описи Косовске битке који се овде дају могу да послуже и као увод у обележавање њене предстојће шестогодишњице.

* * *

Од друге половине XIV в. балкански народи, слично руском народу, воде за своју независност епску борбу, која налази одраз и у њиховим књижевностима. То нарочито важи за српску књижевност. Управо та јужнословенска дела, због своје херојске тематике, због сличности у описиваним догађајима, садрже нека места која показују видну подударност са одломцима из Слова о полку Игореве. Подударности су могле да буду изазване сличним сижеима и једнаким осећањима која су обузимала њихове ауторе. То није искључено. Међутим, исто тако се може допустити и постојање извесног утицаја руске књижевности, конкретно „Слова“, на јужнословенске књижевности.

Једно од дела чија је тематика борба против турског завојевача јесте Похвала кнезу Лазару. Овај српски кнез, који је владао између 1371—1389 г., успео је да пред великом опасношћу од Турака створи значајан одбрамбени савез балканских држава. У окршају на Косову пољу — Косовској бици 15. јуна

* Наслов текста је преводничев.

1389 г. — Лазарева војска, углавном српско-босанска, доживљава тежак пораз, а сам Лазар је заробљен и потом убијен. Отпор који је кнез Лазар, пружио Турцима постаје омиљена тема не само у старосрпској књижевности, него и у српском народном епу који је сачувао изузетно много песама о томе.

Познато је неколико редакција Похвалног слова о кнезу Лазару сачуваних у каснијим преписима — углавном из XVII в. Неоспорно је, међутим, да се књижевна традиција о кнезу Лазару, због његовог подвига и највише због мученичке му смрти, појавила врло рано, ускоро после његове погибије, т.ј. већ крајем XIV в. Имајући у виду нека места у једној од редакција Слова у којима се с великом мржњом и пневом говори о Турцима, Стојан Новаковић, издавач преписа, сматра да је оно настало убрзо после догађаја о коме приповеда.¹

Год. 1859. А. Вукомановић објављује један препис Похвалног слова о кнезу Лазару по рукопису из XVII в.² Пошто није могао мирним путем да се споразуме са завојевачем, султаном Муратом I, Лазар је схватао неизбежност одлучне битке и овако рекао својим војницима: „Братіе и чеда, болше вѣсть намъ да єдинъ гробъ вѣсѣхъ вѣкоупѣкъ прїиметь насъ, неже зрѣти родителе и сѣродники наше вѣ тоуждоуѣ штоводїиїи землю. Нѣ тако же сладкїихъ насладишмъ се, сїце и ноужднїихъ не штеѣгнемъ, нѣ положимъ доушѣ свою за дрѣгы своє...“³

У другој редакцији истог Слова коју је 1867 г. објавио Стојан Новаковић, кнез Лазар овим речима позива у бој: „Идемъ, братїе и чеда, идемъ вѣ прѣдлежїиїи намъ подвїгѣ възїрающе на мѣздо-вѣздателя Христа. Сѣмртїю дѣлжнїа послужимъ, прѣдѣлимъ крѣви наше, сѣмртїю жїзнь искоупимъ и оудытелесь нашихъ дадимъ нещедно на постѣ-ченїе за благочестїе и отѣчество наше и вѣсако оумилостивить се богъ на останкы наше и не потрѣбїть родъ и землю нашу до конца.“⁴

У трећој редакцији тога Слова коју је публиковао И. Руварац, Лазар говори: „Лѣче естѣ намъ вѣ подвїзѣ сѣмртѣ, нежелї сѣ стѣдшїи жївот; лѣче естѣ намъ вѣ враны мѣчїю кончїнѣ под[н]ети, нежелї плѣщїа врагшїи нашихъ подати...“⁵

Ова три примера различитих редакција Похвалног слова о кнезу Лазару, а нарочито трећи, веома много подсећају на оно место из Слова о полку Игореве у којем кнез Игор позива своје ратнике у бој против Половаца:

¹ Ст. Новаковић, Нешто о кнезу Лазару. По рукопису XVII вијека. — Гласник Српског ученог друштва, књ. IV, св. XXI, Београд 1867, с. 157.

² А. Вукомановић, О кнезу Лазару. Изъ рукописа XVII века кои е у подписаного. — Гласникъ Друштва србске словесности, књга XI, 1859, с. 108—118.

Пошто су код аутора стари текстови били дати у руско-бугарској транскрипцији која се код нас не употребљава, био сам принуђен да васпоставим њихов оригиналан правопис. Исто тако, овде се даје и њихов превод са циљем да се високи књижевни израз старог језика приближи савременом читаоцу (прим прев.).

³ Гласникъ, књ. XI, 1859, с. 110. („Браћо и чеда, боље нам је да нас један гроб све заједно прими, него да гледамо родитеље и сроднике наше где их у туђу одводе земљу. Но као што се пријатностима насладисмо, сада и пред невољом не устукнимо, већ положимо душу своју за садруге своје“).

⁴ Гласник, књ. XXI, 1867, с. 167. („Пођимо браћо и чеда, пођимо у предстојећи нам подвиг, гледајући у Наградоодаритеља Христа. Смрти дужно послужимо, пролијемо крв своју, смрћу жївот искупимо и удове телеса наших предајмо беспоштедно на уништење за веру и отачаство наше и смиловаће се бог на преостатке наше и неће затрти род наш и земљу нашу до краја“).

⁵ И. Руварац, Повесна слова о кнезу Лазару, деспоту Стефану Бранковићу и кнезу Стефану Штиљановићу, — Летопис Матице српске, књ. 117, 1875, стр. 112. („Боља нам је смрт у подвигу, него са стидом жївот; боље нам је у боју мученички крај поднети, него да плаћа пред непријатељем својим погнемо“).

„И рече Игор къ дружинѣ своей: Братіе и дружино! Луце жъ бы потяту быти, неже полонену быти; а всядемъ, братіе, на свои бръзья комони, да поэримъ синего Дону.“⁶

Овде бисмо желели да подсетимо и на један одломак текста Ипатијевског летописа: „Игоръ же рече съ вратъю своєю: Сѣже ны воудеть не вивши са възворотити са, то соромъ ны воудеть поущен сѣти.“⁶

Нарочито су значајне, у том смислу, речи кијевског кнеза Свјатослава које је изговорио видевши огромну византијску војску:^{**}

„Уже намъ нѣкамо ся дѣти, волею и неволею стати противу: да не посрамимъ землѣ Рускиѣ, но ляжемъ костъми, мертвыи, бо срама не имамъ. Аще ли побѣгнемъ, срамъ имамъ. Не имамъ убѣжати, но станем крѣпко, азъ же предъ вами поиду: аще моя глава ляжеть, то промыслите собою.“⁷

Истакнути старобугарски књижевник Константин Костенечки* у свом житију деспота Стефана Лазаревића ставља Бајазиту у уста следеће речи које је упутио својим војницима пре него што се упустио у битку с мабарским краљем Сигизмундом: „Нѣсть ли оубо лоучаше намъ једною нынѣ или оумрѣти или побѣдоу приѣти надъ нами?“⁸

Изразе сличне овима срећемо и у неким преписима српских летописа. Према Студеничком летопису из XVI в. кнез Лазар је рекао својим ратницима: „Станѣмъ мужьскы, вратіе, не поѣдадимъ благочестіа нашего не тъкмо по сьродникыхъ нашихъ, нь и чьстныихъ ради нѣсть ѡнѣхъ, въ нихже дань и ношь бѣснѣют се молебѣ ѡ насъ къ господоу.“⁹

Подударност је очевидна: у свим овим делима главни јунак, пре него што започне битку с непријатељем, настоји да подигне дух својих ратника. И кнез Игор и кнез Лазар добро знају снагу речи изговорене непосредно пред битку. Они су веома присни с војницима које називају „браћом“. Игор и Лазар позивају

* „И рече Игор дружини својој: „Браћо и дружино! Часније је изгинути него робље поганути; уседнимо зато, браћо, на коѣце брзоноге, да видимо Дан плаветни“ (*Слово о полку Игореву*, са староруског превео М. Пантић-Суреп, Београд 1979, стр. 33. (Оригинал Слова изгорео је у великом пожару у Москви, 1812. г., али је сам текст публикован осавременењом ортографијом 1800-те године, а један примерак тога издања налази се у Патријаршијској библиотеци у Београду — прим. прев./).

⁶ С. П. Обнорскій — С. Г. Бархударов, Хрестоматич по истории руского языка, I, Москва 1952, стр. 152, 155. („И рече Игор с дружином својом: Ако се не будемо борили и вратимо се без боја, срам ће нам бити гори од смрти“).

^{**} И поред најбоље воле, текст са оригиналним правописом „Повести“, као и Моленија Данила Заточника, нисам могао да пронађем (прим. прев.).

⁷ *Повесть временных лет*, I, Москва-Ленинград, 1950, стр. 50. („Сада већ немамо кула, осим да хтели не хтели прихватимо битку; не посрамимо земљу руску већ положимо кости — јер само мртве нас неће бити срам. Не бежимо зато, већ станимо храбро; ја ћу сам пред вама да подем; ако моја глава падне, размислите о својима сами“).

* Жао ми је што овде морам да оспорим проф. Ангелова, јер је Константин Философ Костенечки у најбољем случају српско-бугарски књижевник — ако се узме у обзир да је родом из Костенеца близу Софије, да се развијао под утицајем књижевне реформе патријарха Јефтимија Трновског, као и општа културна и политичка збивања у XV в. која су водила збијању редова међу балканским хришћанима пред турском опасношћу. Међутим, ако се има у виду само његово стваралаштво, онда је он пре свега истакнути старосрпски књижевник (прим. прев.).

⁸ В. Јагић, Константин Философ и његов живот Стефана Лазаревића, деспота српског, — Гласник СУД, XIII, 1875, с. 271. („Не преостаје ли нам данас само једно — или смрт, или победа над њима?“).

⁹ Љ. Сојановић, Стари српски родослови и летописи, Срем. Карловци 1927, с. 93; Starine (JAZU), књ. XIII, 1881, с. 172. („Станимо мѹшки, браћо, и не издајмо веру своју не само саплеменика наших ради, него и часних ради места оних у којима се дан и ноћ шаљу молебѣ Господу за нас.“).

своју браћу да погину, али да не дозволе да буду заробљени — јер предаја је највећа срамота за сваког ратника. И баш у изражавању те мисли осећа се изразито велика сличност међу наведеним делима: „Луце жь бы потяту быти, неже полонену быти“.

Блискост постоји и у опису самог боја с Турцима.

У Вукомановићевом препису опис битке је величанственији: „И что вѣе вѣхъть нѣкыи и тоутънь несказанънь слышаше се. Чловѣци вкпѣахъ, кони выскаахъ ороужіа звѣкы твораахъ, стрѣлы лѣтехъ саънце застоупающе, трѣскове огньнныи трѣскаахъ земля велми воучаше, въздоухъ грѣмѣше и тако же дыномъ мрачноомъ обвиваше се, и воинства шть обюдаъ друугъ на друга наскакающе, съвтеща се ороужіа и землю озарающаа. Рѣкы же кровей шть вѣсоудъ и мнуга вѣсоудъ трѣпѣа, тако же на жетвѣ класовомъ, сице воиншми на землю шть острѣхъ ороужіи падающіи. И поле шно тако же езеро нѣкою кровѣи пролантѣемъ обагрено зреше се.“¹⁰

У Новаковићевом препису битка је овако представљена:

„Таже оплвченню врѣни и сраженію вывшоу толико звѣкы и грохотъ высть тако и потрети се местоу, идеже сна съвыше се. И толико кровѣи изліа се, тако и слѣды конемъ познати се скрозѣ кровѣи изліантѣи, и много мртвѣца безъ числа вѣше.“¹¹

Блиске паралеле овоме представљају следећа места из „Слова о полку Игореве“:

„Солоце ему тьмою путь заступаше, ношь стонуци ему грозою потичь убуди; свистъ звѣринъ вѣста...“

„Другаго дни велми рано кровавыя зори свѣтъ повѣдають; чръныя тучя съ моря идуть, хотятъ прикрыти 4 солнца, а въ нихъ трепещуть синии млънии. Быти грому великому! Итти дождю стрѣлами съ Дону великаго! Ту ся копіемъ приламатѣ, ту ся саблямъ потручатѣ о шеломи половецкыя...“

„Землячтунеть, рѣкы мутно текутъ, пороси поля прикрывають стязи плаголють...“

„Съ зараніа до вечера, съ вечера до свѣта летятъ стрѣлы каленыя, гримлютъ сабли о шеломи, трещатъ копѣа харалужныя въ полѣ незнаемъ, среди земле Половецкыи. Чръна земля подъ копыты костью была посѣяна, а кровію поляна: тутюю въздоша по Руской земли.“*

Као што добро показују наведени текстови, непознати аутори ових двају дела успели су да и са мало речи дочарају снаж-

¹⁰ Гласникъ, кнѣ. XI, с. 111. („А какав тресак беше и туташъ неисказани чујаше се. Људи вапѣаху, кони врѣштаху, ороужја звекет твораху, стреле летаху сунце заклонивши, громови огньни трештаху, земля снажно тутнаше, воздухъ грмеше и димом се мрачнимъ обавѣаше; војске једна на другу надраху и блештава ороужја земљу обасјавашу. Краве реке одасвуда теку и много је асшева широм. Као на жетви класје, тако и ратници од опшрих ороужја падаху. И поље оно као језеро неко крвљу обагрено указа се“).

¹¹ Гласник, кнѣ. IV, с. 163. („У том боју и окршају протекао толики звекет и грохот беше, да се потресе и само место где се он зби. И толико се крви проли, да се и траг коњски познаваше по крви изливеној и мртвина броја не беше...“).

* „Сунце тамом застраше пут пред њиме; ноћ, одујом претећи му, птице буди; звиздук звери подиже се...“ (37) „Другог дана сасвим рано зазори се зора крвљу; црн-облаци с мора плове да прекрију четир сунца, а кроза њи сикћу муње. Страшан гром ће загрмети! Пљусак стрела доћ! Ње с Дона великога! Ту ће копча да се крше, ту ће сабље да се ломѣ о шлемове половецке“. (41—45) „Земља тутни, замућене реке теку, прах покрива бојно поље, а стегови назначују...“ (45) „Од свитања до вечера, од вечера па до зоре лете стреле прекалене, грме сабље о шлемове и челична копља прште у предељу непознатом, усред земље половецке. Црна земља под копитом би костима засјана а залита крвљу људском: туга ниче Земљом Руском“. (49).

не и упечатљиве слике ратних збивања. Опис слике веома доприноси хиперболичном истицању саме битке. Аутори не говоре толико о појединим личностима, о њиховим подвизима и наорујању; њихова пажња је углавном усмерена на природне појаве, на само разбијаште битке. Током боја чује се неописив гутањ земље, ратници вичу, коњи се пропињу, оружје звечи, земља се тресе, ваздух грми и т.д. Сличности има не само у општем опису битке, него и у употреби истих уметничких израза и фигура.

Паралелу представља и помрачење сунца које се збило, с једне стране непосредно пред битку кнеза Игора с Половцима, и, с друге стране, уочи битке кнеза Лазара са Турцима на Косову. У „Слову о полку Игореве“ читамо: „Тогда Игор възрѣ на свѣтлое солнце и видѣ отъ него вся своя воя прикрыты...“*

У српским летописима се такође помиње ова природна појава као предсказање хришћанској војсци. Тај податак садрже Студенички, Пећки и Цетињски летопис. Цитирамо га према Студеничком препису: „Глаголют же, како прѣдъ того сѣмрътию сѣнце въ тмоу прѣложи се толико, како и звѣздамъ въ полуодъне пакити се, показоуе вѣдоу хотишою по сиѣхъ быти.“¹²

* * *

При навођењу паралела између текстова из Слова о полку Игореве и других старословенских књижевних остварења погрешно је тражити обавезно непосредну везу, утицај једног дела на друго. Разуме се, у извесним случајевима ни то није искључено. У већини случајева, међутим, ову општост су изазвали други чиниоци — сижејна сличност, која рађа једнака осећања кор различитих твораца, уобичајени књижевни клишеи, општи књижевни извори као обрасци, литерарна школа, друштвено-политичка расположења људи међу којима настаје дело и др.

У даљем тексту ћемо навести неколико таквих примера, не сматрајући, при том, да се ради о неком утицају „Слова“ на одговарајућа дела. Ти примери су драгоцени у другом правцу — они сведоче о распрострањености неких језичко-стилских обрта или пак говоре о томе како друштвено-политичка стварност рађа код људи једнаке мисли, осећања и хтења.

У „Слову“ Данила Заточника** се каже: „Бых мыслю, яко орел, паря по воздуху.“¹³

Поставља се питање није ли горепоменуто реченица Данила Заточника подстакнута познатом реченицом „растѣкашется

* „Тад погледа Игор на светло сунашце и угледа где од њега сву му војску прекри тама.“ (33)

¹² Љ. Стојановић, Стари српски родослови и летописи, с. 97; Starine, knj. XIII, 173. („Говоре како се пред ову погибелъ сунце у таму преметну толико да се и звезде у подне појавише, најављујући несрећу која ће их стићи“).

** Загонетни староруски књижевник, аутор чувеног поучно-афористичког списка — „Слово“ или „Моленије“, прожетог духом народне усмене традиције (прим. прев.).

¹³ В. Ф. Покровскач, Неизвестный список „Слова“ Данила Заточника, — Труды ОАРА, X, 1954, с. 287. („Бих мишлю попут орла који небом лети.“) У другој редакцији је речено: „Азъ бо аще одѣнемъ скуденъ, юнѣ возрастъ имѣю, но стар смьслъ паря мыслю своею, аки орелъ по воздуху“ — Ф. Буслев, Русская хрестоматия, с. 129. („Иако одешом бедан, млад сам годинама, а стар умом и летех мишлю својом попут орла небом“).

мыслию по древу*** уместо „мыслию**** како предлагају неки коментатори „Слова о полку Игореве“?14

Ове речи подсећају на још један одломак из „Слова“:

О, Бояне, соловию стараго времени!
Абы ты сја штыкы ущекоталь,
скача, славию, по мыслену древу,
летая умомъ подъ облакы.****

Важна је такође и следећа мисао Данила Заточника:
„Дивија за буяном кони пастити, а за добрым князем воеводити. Многажды бо безнарядиѣм полки побиваюут. Видѣх: велик звѣрь, а главы не имеет; тако и добрыя полки без доброго князя побиваюут.“15

Овде се може указати на следеће мисли из „Слова“:
Тяжко ти головы кромѣ плечю,
зло ти тѣлу кромѣ головы.*

Још једна паралела — код Данила Заточника: „ни чашено бо моря изчерпати“16, у „Слову о полку Игореве“: „а лубо испити шеломомъ Дону“ или „Донъ шелома выльяти“.**

У српском манастиру Раваници налази се слика која представља Косовску битку из 1389 г. Испод ње је постављен доста опширан натпис који се овако завршава:

Всакое царство раздѣлишеѣ сѧ
на сѧ запѣтѣтѣтѣ,
и всакѣ градѣ или домѣ раздѣливи сѧ
на сѧ нестанетѣтѣ.
☩ Сербие славна, нынѣ же вѣдна,
когда би ты сего гласа господна
властителено слышала со синни твоими,
не би оружје твое силно
врагомѣ твоимѣ подложено било;
нынѣ же чада твоѧ воздихаютѣ,
вѣгда невьшо славы свою поминают.17

** „мислима се разиграва по дрвећу.“ (31)

*** мысль — један од староруских назива за *веверицу*, упор. савремено чешко *myslivec* „шумар“ (прим. прев.).

14 Слово о полку Игореве, Москва-Ленинград 1950, стр. 377.

**** „О, Бояне, славуј-певче старих дана, да опеваш ти тај поход скакуто би, о славују, по дрвећу умишлену, под облаке лето умом...“ (35)

15 В. Ф. Покровская, н.д., с. 286. („За дивље је да под брегом коње пасу, а за добра кнеза да руководи. Многе војске због нереда победене буду. Видех: звер велика, а главе нема; тако и добра војска без доброга кнеза бива побеђена“). У другој редакцији се каже: „Кормникъ глава кораблю, а ты, княже, людемъ своимъ. Видѣхъ полкъ без князя: великѣ звѣрь безъ главы“ — Ф. Булаев, Русская хрестоматия, с. 130. („Кормилар је глава броду, а ти, кнеже људима својим. Видех војску без кнеза: велика звер без главе“).

* „Тешко глави без плечију, јао телу без главе му“ (89).

16 В. Ф. Покровская, н.д., с. 286. („Ни чапом се море не да исцрпети“). На Данилово „Слово“ као на дело које је такође настало у XII в., када и „Слово о полку Игореве“, треба обратити већу пажњу, нарочито на речник и стил.

** „иа' напиток се шлемом Дона“ (35), „Шлемовима Дон исцрпти“ (65).

17 Љ. Сојановић, Стари српски записи и натписи, књ. III, Бгд. 1905, с. 46, № 1391. („Свако царство које се раздијели само по себи, опустјеће; и сваки град или дом који се раздијели сам по себи, пропаће (Матеј, 12. 25.). О Србију славна, данас бедна, да си ти ове речи госпође правило схватила са синовима твојим, не би оружје силно непријатељу твоемe положено било; данас пак чеда твоја уздишу стару славу своју споминући“).

Ове речи српског књижевника исказане са огромном тугом у души могу да буду упоређене са следећим стиховима из „Слова“:

А вѣстона бо братіе, Кіевъ тугою,
а Черниговъ напастьми.
Тоска разліяся по Руской земли:
печаль жирна тече средь земли Рускыи.
А князи сами на себе крамолу коваху.*

Дело „Чуда светог Димитрија Солунског“, византијског писца Јована Ставракија, налази се у великом Рилском панегрику Владислава Граматика** из 1479 г. у 27-ом чуду, које говори о опсади Солуна од стране бугарског цара Калојана, се каже: „Обстоупи се отъ вѣсоудоу воинствы, плѣкове оубо испльпахоу се вѣкроугъ. Хльми же вѣси оуравнахоу се и земля оубо долѣ отъ ороужіи конскыѣхъ тресѣше. Бъздоухъ же съвѣше рваніемъ, сиѣхъ съпротивоу гласъ испоушааше. И шоукъ подовнѣ грому оударааше, и трепетъ иже гражданыхъ срдцохъ вѣлгаше.“¹⁸

Овом опису одговарају поменути пасажи из „Слова о полку Игореве“ у којима се дочарава стање уочи битке, нпр.:

Чрѣнныя тучя съ моря идуть,
хотять прикрыти 4 солнца,
а въ нихъ трепещуть синіи мльніи.
Быти прому великому!
Итти дождю стрѣлами съ Дону великаго!
Ту ся копіемъ приламати, ту ся саблямъ потручяти
о шеломы половецкыя.

*
* * *

Призната је и општеприхваћена веза Слова о полку Игореве са народним стваралаштвом — о том питању је написано доста радова. Па ипак, како пише Андрианова—Перетц, „дроблем односа ‘Слово’ — усмена народна поезија не може се сматрати расветљењем у целом свом обиму. Ми се данас не можемо више задовољавати сакупљањем примера појединих уметничких подударности ‘Слова’ са усменом поетиком, разјашњавањем ритмике слова на плану ритмичког система усменог епа.“¹⁹

Изношење материјала руског народног стваралаштва, или стваралаштва других словенских народа, има свог значаја при

* „И град Кијев јекну тугом и Чернигов искушењем. Бол се разли Руском земљом, тешка жалост токовима њом потече. И док кнези против себе сами буне свуд коваху...“ (53).

** Обрнуто од Константина Философа овај чувени преписивач и пламинатор из XV в., родом из Новог Брда, својим радом веома је задужно стару бугарску књижевност, а нарочито оригиналним делом о преносу моштију Јована Рилског из Трнова у Рилски манастир (прим. прев.).

¹⁸ В. Н. Златарски, История на българската държава, т. III, София 1940, с. 582—583. („Опколи се одасвуд војском и пукови запосеше видокруг. Брда се заравнише и земља под тешким коњаницима тутънаше. Рзање силно ваздухом се доносило и топот се грому подобан ширио, у срца грабана уносећи страх“).

¹⁹ В. П. Андрианова—Перетц, „Слово о полку Игореве“ и устная народная поэзия, — Слово о полку Игореве, М. — Л. 1950, с. 293.

разматрању проблема везе „Слова о полку Игореве“ са народном поезијом.

У Српској академији наука чува се једна песмарица с почетка XIX века, која садржи песме са мотивима из градског живота. Највећим делом то су народне песме, док је један део написан у духу народне поезије. У њему се налазе и две песме везане за имена руске царице Катарине и генерала Симеона Зорића, Србина пореклом и њеног љубимца. Прва песма носи назив „Песн Зорича рода Сербск. росискои Императрицы“, а друга — „Песн императрице Јекатерине Зоричу у Русији“. Јасно је да су ове две песме у међусобној вези. Ево у целини друге песме:

О славују, мала птицо,
Не пој рано на пенцеру,
Не буди ми господара.
Сама сам га успавала,
Сама ћу га пробудити.
Отићи ћу у прадину,
Устергнућу струк босиљка,
Шаптаћу га по образу.
Устај горе господару,
Устани ми срце моје.

Устани ми, душо моја.
Слуге су ти оружане,
Врани коњи оседлани,
Херти су ти под литари,
А соколи под прапорци.
Слатко месо лабудово,
Топла кожо лисичија,
Драга душо девојачка,
Јоште лепша удовичка.²⁰

Крајњи стихови српске песме подсећају донекле на позната места из „Слова“:

Сѣдлай, брате,
свои брѣзѣи комони,
а мои ти готови,
осѣдлани у Курьска напреди.
А мои ти куряни свѣдоми кѣме
подѣ трубами повити,
под шеломи възлѣлѣяни,

конецъ копия въскрѣмлени,
пути имѣ въдоми,
яругы имѣ знаеми,
луци у нихѣ напряжени,
тули отворени,
сабли изѣострени.*

Једну варијанту поменуће српске песме објавио је Н. Ф. Сумцов 1893 г.:

Устан гори, господару!
Дружина те у лов зову.
Коњи су ти оседлани,
Хрти су ти у ликтарим,
А соколи под прапорцим.
Пушти хрта за лисицом,
А соколе за грлицом.

²⁰ Радмила Пешић, Једина грађанска песмарица из првих десетина XIX века. Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. XXI, св. 1—2, Београд 1955, с. 96. Р. Пешић пише: „Првих десет стихова скоро су у потпуности исти са народном песмом *Тужба на славују* у Вуковој песмарици из 1814“ (стр. 67).

(Упор.: Славуј птице не пој рано,
Не буди ми Господара;
Сама сам га успавала,
Сама ћу га и будити;
Отићи ћу у градину,
Узбраћу струк босиљка,
Варићу га по образу,
И он ће се пробудити.)

Сабрана дела Вука Караџића, I, Просвета, Београд 1965, песма број 71. — прим. преводника).
* „Седлај, брате, своје коње брзонеге, моји су ти припремљени, оседлани већ у Курску. А Курјани, моји кмети опробани, ровени су под трубама, одњихани шлемовима, с врха копча отхрањени, пути су им сви познати и јаруге све им знане, луци вазда затепнути, пуни туљаци отворени, а сабље им изострене“ (37).

Сумцов врши следеће уопштавање: „По тону и чак по неким изразима српска ловачка песма одговара старинској јужно-руској ратничкој песни.“²¹

Неоспорно је да се у делима са ратничком тематиком може открити још сличних поређења, када се у њима тражи оно што је главно.²² Без упуштања у равнања са „Славом о полку Игореве“, по снази уметничких домета, проучавање тих дела може да буде од користи како за историју „Слова“, тако исто и за историју књижевног развитака појединих словенских народа.²³ Ако овде изнете паралеле и нису плод некаквог непосредног књижевног утицаја оне у сваком случају говоре о заједничким књижевним формама, које су широко распрострањене код Руса и Јужних Словена. Постојање паралела између Слова о полку Игореве и поменутих јужнословенских средњовековних текстова важан је доказ његове старине.

Превод са бугарског:

Вања СТАНИШИЋ

²¹ Н. Ф. Сумцов, Неке черти сходства „Слова о полку Игореве“ с јужнословенским песњама, Киевская старина, XIII, 1893, с. 2—3.

²² В. Јагић, Константин Философ и његов живот Стефана Лазаревића, деспота српског, с. 262—263.

²³ О том проблему видети драгоцену истраживања совјетског научника Ф. Я. Прийма: Јужнословенские паралели к „Слову о полку Игореве“. — У књ. „Русский фольклор, вып. XI, Исторические связи в славянском фольклоре“, М. — Л. 1968, с. 225—239; „Слово о полку Игореве“, и јужнословенский героический эпос. — У књ. „Славянские литературы, VII Международныи съезд славистов, Варшава 1973. Доклады советской делегации“, М. 1976, с. 263—281; Српско-хорватские паралели к „Слову о полку Игореве“, — Русская литература, 1973, III, с. 73—81; Болгарские паралели к „Слову о полку Игореве“, — Сборник: „Русско-болгарские фольклорные и литературные связи“, том I, Л. 1976, стр. 45—72.